

UDK 27-22-244.22=163.42
Primljeno: 29. 12. 2013.
Prihvaćeno: 31. 3. 2014.
Izvorni znanstveni rad

EGZILSKI OBLIK BOŽJE SAMOOBJAVE U TRIMA HRVATSKIM BIBLIJAMA

Pero VIDOVIĆ

Filozofski fakultet Družbe Isusove
Hrvatski studiji – Sveučilište u Zagrebu
Jordanovac 110, p.p. 169, 10 001 Zagreb
esthet2@gmail.com

Sažetak

Prema tekstu hebrejske Biblije (MT) Bog se devet puta predstavlja izričajem *Ja-jesam* (אני ה'א: Iz 41,4; 43,10.13.25; 46,4; 48,12; 51,12; 52,6; Pnz 32,39). To je specifično egzilski, isključivo Božji oblik samoobjave koji se događa u monoteističkom i antipoliteističkom kontekstu.

Za taj revelacijski izričaj autor članka istražuje hrvatski prijevodni ekvivalent u trima biblijskim prijevodima na suvremeni hrvatski jezik. Svaki egzilski iskaz Božje samoobjave proučen je najprije u kontekstu vlastite perikope, a zatim kao sastavni dio neposredne Božje izjave. U vrednovanju svakoga pojedinog prijevodnog ekvivalenta za egzilski revelacijski oblik autor se služi kriterijima koji obuhvaćaju tri elementa: istovjetnost smisla prijevodnog korespondenta s njegovim izvornim hebrejskim izričajem; istovjetnost prijevodnog oblika za svih devet Božjih revelacijskih iskaza; literarna samostojnost prijevodnog ekvivalenta egzilske Božje samoobjave koja je sukladna s njezinom literarnom pozicijom u izvornom tekstu.

Ključne riječi: egzilski oblik Božje samoobjave, Ja-jesam, monoteizam, antipoliteizam, hrvatski biblijski prijevodi, prijevodni ekvivalent egzilskog revelacijskog imena.

Uvod

Povijest spasenja prema Starome zavjetu ima poput elipse dva središta: Egzodus i Egzil. I jedan i drugi spasenjski događaj nosi pečat specifičnom formulacijom Božjega imena koje sâm Bog objavljuje. Božje ime za tije Egzodusa

(Izl 3,14) javlja se kao אֲנִי הוּא אֲשֶׁר אֶהְיֶה, a isti *nomen sacrum* za tijeak Egzila (Izl 41,4; 43,10.13.25; 46,4; 48,12; 51,12; 52,6; Pnz 32,39) javlja se kao אֲנִי הוּא (אֲנִי הוּא).¹

Za Božje ime Egzodusa tri hrvatske suvremene Biblije² imaju istovjetan prijevod »Ja sam koji jesam«³. Hrvatski prijevodni ekvivalent za hebrejski⁴ izričaj egzilskoga Božjeg imena u trima hrvatskim Biblijama predmet je ovog istraživanja. Neupitno je da ne postoji »bezgrešan prijevod«⁵, ali je ipak realno očekivanje da prijevod bude »najbolji mogući korespondent«⁶ izvornog izričaja.

Svaki pojedini od devet egzilskih Božjih samopredstavljanja (Izl 41,4; 43,10.13.25; 46,4; 48,12; 51,12; 52,6; Pnz 32,39), koji su u različitim kontekstima, izložit ću najprije u kontekstu perikope kojoj pripada revelacijski izričaj. Zatim ću isti egzilski oblik predstaviti u strukturi Božje izjave, i to u izvornom tekstu i u provizornom prijevodu. Odmah nakon toga predočit ću paralelno sva tri hrvatska prijevoda istoga iskaza Božje samoobjave. U neposrednom osvrtu trebaju biti istaknute tri točke. Prvo, odražava li svaki prijevodni ekvivalent egzilske revelacijske forme onaj *smisao* koji je u izvornom tekstu? Drugo, je li svaki pojedini prijevod uspio postići adekvatnu izričajnu *formu* egzilske Božje samoobjave za svih devet njezinih pojava? Treće, adekvatnost toga revelacijskog oblika treba se očitovati također u njegovoj literarnoj samostojnosti.

¹ Svih devet egzilskih izričaja Božje samoobjave formalno su istovjetni. Prvi dio toga dvodijelnog izričaja, osobna zamjenica »ja«, javlja se u oba hebrejska oblika: אֲנִי (Izl 41,4; 43,10; 43,13; 46,4; 48,12; 52,6; Pnz 32,39), אֲנִי (Izl 43,25; 51,12).

² Za tri suvremena biblijska prijevoda koja su dostupna čitatelju rabim u ovom radu sljedeće kratice: ZB – Zagrebačka Biblija; SB – Sarajevska Biblija; FB – Franjevačka Biblija. Služim se sljedećim njihovim izdanjima: *Stari zavjet s uvodima i bilješkama Ekumenskog prijevoda Biblije*, Zagreb, 2007. (dalje: ZB); *Biblija: Sveto pismo Staroga i Novoga zavjeta*, Zagreb – Sarajevo, 2010. (dalje: SB); *Franjevačka Biblija*, Tomislavgrad – Zagreb, 2010. (dalje: FB).

³ ZB: »Ja sam koji jesam«; SB i FB: »Ja sam, koji jesam«. Prema Božjoj uputi (Izl 3,14b) ime onoga tko šalje Mojsija glasi »Ja jesam« (ZB i FB), odnosno »Onaj Ja sam« (SB). Neki egzegeti nude nešto drukčije prijevodne ekvivalente Božje samoobjave $\text{אֲנִי הוּא אֲשֶׁר אֶהְיֶה}$ (Izl 3,14), nastojeći biti što vjerniji izvornom obliku. Primjerice: »Ich werde es sein, der ich es sein werde«, Benno JACOB, *Das Buch Exodus*, Stuttgart, 1997., 64; »I will be who I will be«, Brevard S. CHILDS, *The Book of Exodus. A Critical, Theological Commentary*, Philadelphia, 1974., 76.

⁴ Mario Cifrak se osvrće na probleme u vezi s tekstualno-kritičkim predloškom Biblija SB i ZB. Usp. Mario CIFRAK, Ivan Evandelist Šarić i »Zagrebačka Biblija«. Tekstualno-kritički problemi prijevoda, u: Darko TOMAŠEVIĆ (ur.), *Tvoja riječ nozi je mojoj sojetiljka*, Zbornik radova povodom 70 godina života i 32 godine profesorskog djelovanja na Katoličkom bogoslovnom fakultetu u Sarajevu profesora mr. sc. Bože Odobašića, Sarajevo – Zagreb, 2012., 383–392. O tekstualno-kritičkom predlošku FB, prevoditelj Silvije Grubišić u svojem »Predgovoru iseljeničkom izdanju« (FB, VII–VIII) ne kaže ni riječi.

⁵ Naomi SEIDMAN, *Faithful Renderings. Jewish-Christian Difference and the Politics of Translation*, Chicago, 2006., 37.

⁶ Michael V. FOX, *Translation and Mimesis*, u: Frederick W. KNOBLOCH (ur.), *Biblical Translation in Context*, Bethesda, 2002., 213.

Usljedit će, nakon toga, dvostruko vrednovanje. Prvo od vrednovanja ću nazvati relacijskim. Na tablici će se naći svi prijevodni oblici triju Biblija uz izvorni oblik. To prvo vrednovanje sastojat će se u tome što će poredak *a*, *b* ili *c* označiti prijevodnu preferenciju. Pritom se vodim upravo navedenim trima kriterijima.

U drugom vrednovanju primjenjujem i dalje navedene kriterije, imajući stalno u vidu cjelinu istraživanja, na detaljnoj ljestvici od šest stupnjeva, od 5 do 0, pri čemu bi najviši stupanj, 5, označavao prijevod koji je i smisleno i formalno točan, a najniži stupanj, 0, ukazivao bi na, eventualni potpun izostanak prijevodnog ekvivalenta egzilskoga revelacijskog oblika.

Nipošto mi nije cilj u ovom radu uspoređivanje triju biblijskih prijevoda u smislu da bi se na kraju moglo ustvrditi koji je najbolji ili najlošiji među njima. Ipak, budući da će se istraživanje odnositi na prevođenje istovjetnoga egzilskog izričaja u trima prijevodima, neizbježno će doći do izražaja određeno konstatiranje različitosti i rangiranja, a time i pitanje različite razine uspješnosti prijevodnih rješenja u tim prijevodima.

Ovaj rad je nastao s puno poštovanja prema onima koji su nesebičnim trudom nastojali podariti svoj narod darom čitanja Božje riječi na vlastitom jeziku. Taj dar ne može obuhvatiti nikakvo »vrednovanje«. Ti »marljivi i hrabri ljudi«,⁷ kako bi slikovito rekao Emmanuel Tov, profesor s Hebrejskog sveučilišta u Jeruzalemu, »podmetnuli« su svoja pleća pod teret kritike koja od njih očekuje nedostižan ideal, a taj je, u ovom slučaju, pretočiti izvorni egzilski izričaj u takav prijevodni ekvivalent kojim trebaju postići istodobno adekvatan revelacijski oblik i smisao koji je istovjetan onome u izvorniku.⁸

1. Riječima *Ja-jesam Bog se objavljuje* univerzumu, narodima i svojemu narodu

U tri Izaijina teksta koja su prožeta monoteizmom i antipoliteizmom, u parnicama s univerzumom (41,1-5), s bogovima (43,9-15) i s vlastitim narodom (43,22-28), Bog se objavljuje izričajem אֲנִי-יְהוָה, koji je isključivo Božji egzilski revelacijski oblik (Iz 41,4; 43,10.13; 43,25).

⁷ Prevoditelji Izaije u trima biblijskim prijevodima su Antun Sović (ZB), Ivan E. Šarić (SB) i Silvije Grubišić (FB).

⁸ Usp. Emmanuel TOV, Les traducteurs des Écritures grecques et leurs approches des Écritures, u: Robert DAVID – Manuel JINBACHIAN (ur.), *Traduire la Bible Hébraïque. De la Septante à la Nouvelle Bible Segond = Translating the Hebrew Bible. From the Septuagint to the Nouvelle Bible Segond*, Montreal, 2005., 121–122.

1.1. Božji egzilski oblik samoobjave u parnici s univerzumom (Iz 41,4)

Jedino Bog ima riječ u opisu parnice između Boga i narodâ (41,1-4). Premda je taj Božji govor također poziv narodima da s njim pristupe »k sudu« (r. 1), on je ipak u prvome redu Božje predstavljanje samoga sebe narodima. U tu svrhu u tekstu se dvaput ističe upitna zamjenica »tko« (rr. 2.4). Odgovorom na prvo pitanje (rr. 2.3) Bog se predstavlja kao onaj tko je »moćan u povijesti«⁹. U tadašnjoj se aktualnosti takvo Božje djelovanje ilustrira uspjesima njegova »oruđa«, Perzijanca Kira (rr. 2.3). Odgovor na drugo pitanje jest Božja svečana izjava o samome sebi (r. 4). Tu izjavu donosim u izvornom tekstu velikoga »teološkog mislioca«¹⁰ i u provizornom pokušaju doslovnoga radnog prijevoda:

Iz 41,4

Ja Yhwh,	a	אֲנִי יְהוָה
prvi (sam)	b	רִאשׁוֹן
i s posljednjima (sam),	b'	וְאַחֲרָיִם
Ja-jesam.	a'	אֲנִי־הוּא

Tu svečanu objavu samoga sebe Bog proklamira pred najvećim mogućim slušateljstvom. Yhwh govori, a cijeli svijet sluša. Cijelom svijetu on se svečano objavljuje i to u dvostrukoj relaciji. Njegova samoobjava s obzirom na svijet (b.b') ne odnosi se tek na svijet toga povijesnoga trenutka, nego na cijeli lûk postojanja svijeta, od njegova stvaranja (b) do njegova prestanka (b'). Tijekom cijeloga povijesnoga raspona koji se odnosi na sve što je bilo, što jest i što će biti, Bog je »prvi« (רִאשׁוֹן) (b) i on je »s posljednjima« (וְאַחֲרָיִם) (b').

Pred istim svijetom, ustvari pred cijelim univerzumom, Bog se također predstavlja u relaciji prema samome sebi, prema svojem imenu (a.a'). To osobno Božje predstavljanje s gledišta strukture izričaja čini »okvir« njegova predstavljanja u relaciji sa svijetom i poviješću (a.a'). Na početku je dvodijelni izričaj: אֲנִי יְהוָה (a: Ja Yhwh), a na kraju je isto tako dvodijelni izričaj אֲנִי הוּא (a': Ja-jesam). Taj završni אֲנִי הוּא (a') predstavlja paralelu početnom אֲנִי יְהוָה u kojemu je tetragram, Božje »ime dovijeka« (Izl 3,15) (a).

U provizornom prijevodu završnog dijela te Božje samoobjave (Ja-jesam) slijedim aleksandrijski prijevod Biblije.¹¹ Tekst LXX toga Božjeg predstavljanja

⁹ Karl ELLIGER, *Deuterocesaja*, I, Neukirchen-Vluyn, 1978., 125.

¹⁰ Ulrich BERGES, *Jesaja 40–48. Übersetzt und ausgelegt*, Freiburg, 2008., 34.

¹¹ Predvoditelji Septuaginte bili su »pioniri u prevođenju Biblije«, kako piše Benjamin G. WRIGHT, *The Jewish Scripture in Greek*, u: Frederick W. KNOBLOCH (ur.), *Biblical Translation in Context*, Bethesda, 2002., 3.

glasi ἐγὼ θεὸς πρῶτος καὶ εἰς τὰ ἐπερχόμενα ἐγὼ εἰμι. Ne ulazeći u sve detalje, odmah je očito da je aleksandrijski prevoditelj pazio da početnom Božjem predstavljanju אֲנִי יְהוָה (ἐγὼ θεός) stoji na paralelan način završni dio Božje revelacijske izjave אֲנִי הוּא (ἐγὼ εἰμι).

Prijevod Sedamdesetorice očito je imao u vidu da Božja objaviteljska izjava o samome sebi jest svrha Božje parnice sa svijetom. To je prilika svijetu i cijelom univerzumu da spoznaju monoteističku božansku stvarnost. Svaki prevoditelj, pak, nastoji što vjernije pretočiti na svoj jezik tu izjavu čuvajući, koliko je god moguće, njezin ritam i strukturu, u vjernosti sadržaju te objave.

Prijevod istoga Božjeg izričaja u trima hrvatskim Biblijama (ZB, SB, FB) izgledaju ovako:

	ZB	SB	FB
a	...ja, Jahve,	Ja, Gospodin,	Ja, Gospodin,
b	koji sam prvi	koji sam prvi	iskonski sam,
b'	i bit ću ovaj isti s posljednjima!	i još isti kod posljednjega.	glavom ja bit ću i posljednji.
[a']	[bit ću ovaj isti] ¹²	[još isti]	[glavom ja bit ću]

U upravo navedenim hrvatskim prijevodima ne prepoznaje se lako prijevod četvrtog dijela Božje izjave (a'), tj. Božjeg izričaja *Ja-jesam* (אֲנִי הוּא), koji je u izvorniku paralelan s *Ja Yhwh* (אֲנִי יְהוָה). Eventualni pokušaj »opravdanja« hrvatskih prijevoda koji bi išao u smjeru da se prijevod Božje samoobjave אֲנִי הוּא nalazi u riječima »bit ću ovaj isti« (ZB) ili »još isti« (SB), odnosno »glavom ja bit ću« (FB) nije uvjerljiv. Naime, hebrejski אֲנִי הוּא (kao i grčki ἐγὼ εἰμι) ima veoma istaknutu ulogu u izvornom tekstu. Božji revelacijski אֲנִי הוּא, valja još jednom naglasiti, paralelan je s početnim riječima Božje samoobjave אֲנִי יְהוָה. Prvim revelacijskim izričajem »otključava« se (אֲנִי יְהוָה), a drugim se »zaključava« (אֲנִי הוּא) ta Božja izjava, takoreći, na istoj stilskoj i srodnoj značenjskoj razini. U trima hrvatskim prijevodima, međutim, Božji revelacijski izričaj (אֲנִי הוּא) nije dobio adekvatan hrvatski ekvivalent. Riječju »isti« (ZB, SB) te »glavom« (FB) naznačeno je da se ta Božja tvrdnja odnosi jedino na Boga. Na taj način je u svim trima prijevodima sačuvano nešto, barem »trag«, od egzilske revelacijske izjave. Od njezine literarne samostojnosti, međutim, nije ostalo ništa. Egzilski oblik Božje samoobjave u svim trima prijevodima je integriran, a time i »utopljen« u trećem dijelu (b') Božjega predstavljanja samoga sebe.

¹² U uglatim je zagradama [a'] u sva tri prijevoda stavljen dio teksta koji je, kao trag samostojnog oblika Božje samoobjave »utopljen« u dio b'.

1.2. Dvostruki Ja-jesam u antipoliteističkoj parnici (Iz 43,9-15)

U Izaijinu tekstu 43,9-15, koji opisuje parnicu između Boga i bogova, egzilski Ja-jesam (אני הוּא) pojavljuje se dva puta (rr. 10.13).

1.2.1. Znati, vjerovati i uvidjeti da je Bog Ja-jesam (Iz 43,10)

Nije samo monoteistička, nego je i izrazito antipoliteistička Božja parnica s bogovima (Iz 43,9-15). Na tom tribunalu se, međutim, ne pojavljuje »nijedan bog« (r. 10). Razlog za to je jednostavan: oni ne postoje (usp. r. 10). Zato su se okupila »sva plemena« i »narodi« kao svjedoci svojih bogova (r. 9). Pred njima i vlastitim svjedocima jedini Bog, koji je Yhwh (rr. 11.15), »Svetac, stvoritelj Izraelov, kralj« (r. 15) dva puta se izričito i veoma svečano predstavlja (rr. 11.15). Uloga njegovih svjedoka na tom sudištu, u nazočnosti politeističkih svjedoka drugih bogova, jest sljedeća:

Iz 43,10¹³

... da biste znali	a	לְמַעַן תֵּדָעוּ
i vjerovali mi	b	וְהֵאמִינוּ לִי
i uvidjeli	c	וְתִבִּינוּ
da Ja-jesam.	d	כִּי־אֲנִי הוּא

Taj tekst sa specifičnom egzilskom formom Božje samoobjave hrvatski su biblijski prevoditelji preveli na sljedeći način:

	ZB	SB	FB
a	... da biste znali	... da spoznate	... da zna
b	i vjerovali	i vjerujete mi	i vjeruje u me,
c	i uvidjeli	i uvidite	neka shvati:
d	da <i>sam to ja</i> .	da <i>sam ja</i> .	<i>Ja sam to glavom.</i>

Sva tri prijevoda su se potrudila oko hrvatskog izričaja isključive Božje samoobjave אני הוּא. Prijevodom »da sam to ja« u ZB, istaknuta je distinkcija Boga od bogova koja doista postoji u izvornom izričaju Božje samoobjave

¹³ Božja cijela izjava u Iz 43,10, pogotovo u Septuagintinoj verziji, ima poneku »paralelu« sa svakom od četiriju Isusovih izjava s apsolutnim ἐγώ εἰμι (LXX: ἵνα γινώτε [usp. Iv 8,28] καὶ πιστεύσητε [usp. Iv 8,24] καὶ σπῆτε [usp. Iv 8,28] ὅτι ἐγώ εἰμι [usp. Iv 8,24.28.58; 13,19]). Usp. Pero VIDOVIĆ, Vjerovati da je Isus Ja-jesam (Iv 8,24), u: *Obnovljeni život*, 68 (2013.) 2, 181–200.

(אֲנִי הוּא),¹⁴ no sâm je prijevodni ekvivalent izgubio pod vidom formulacijske samostojnosti. U kontekstu, naime, ima ulogu izravnog odgovora na Božje pitanje: »Tko je od njih (tj. bogova) to prorekao i davno navijestio?« (r. 9). Prijevod SB »da *sam ja*« unio je prilično od samostojnosti forme Božje samoobjave. Moglo bi se ipak zaključiti da je prevoditelj revelacijsku formu dijelom žrtvovao u prilog, možda, jezičnoj tečnosti. FB, srodno ZB, ali naglašenije, prijevodom »*Ja sam to glavom*« ističe distinkciju Boga od poganskih bogova, ali uz to ima i samostojnost revelacijskog izričaja s formalne strane.¹⁵

1.2.2. Od postanka svijeta Bog je Ja-jesam (Iz 43,13)

U tekstu Iz 43,9-15, koja opisuje parnicu između Boga i bogova, izričaj Ja-jesam (אֲנִי הוּא) pojavljuje se i drugi put u r. 13. U oštrom antipoliteističkom tonu, pred svjedocima, Bog daje izjavu kakvu jedino on može dati, a ne drugi bogovi: »Ja sam Bog« (r. 12). Pred istim svjedocima, svojim i politeističkim, podsjeća da on svoj božanski status nije stekao u nekom povijesnom trenutku. Zapravo, od kada je svijeta, on je »Ja-jesam« (r. 13). Taj isključivo Božji oblik samoobjave u neposrednom kontekstu, shematski, s provizornim prijevodom, izgleda na sljedeći način:

Iz 43,13

... a ja sam Bog.	a	וְאֲנִי הוּא	r. 12
Već od (postanka) dana ¹⁶	b	בְּמַיּוֹם	r. 13
Ja-jesam!	a'	אֲנִי הוּא	

¹⁴ U pozadini Isusova apsolutnoga ἐγώ εἰμι (Iv 8,58), prema Rudolfu Schnackenburgu, mogao bi stajati Božji izričaj אֲנִי הוּא אֲנִי הוּא, (Izl 3,14) jer su, smatra njemački egzeget, dva oblika Božjega imena, אֲנִי הוּא i אֲנִי הוּא, međusobno srodna. Usp. Rudolf SCHNACKENBURG, *Das Johannesevangelium*, II, Freiburg – Basel – Wien, 1970., 300. Suprotnog je mišljenja Catrin H. Williams, koja smatra da su između tih dvaju Božjih revelacijskih oblika daleko veće formalne razlike nego sličnosti. Usp. Catrin H. WILLIAMS, 'I am He'. *The (Meaning and) Interpretation of 'ANI HU' in Jewish and Early Christian Literature*, Tübingen, 2000., 53.

¹⁵ FB je formulacijom *Ja sam to glavom* dobila oba elementa koji se očekuju u prijevodnom korespondentu egzilskog izričaja אֲנִי הוּא: smisao i formulaciju. Iako se ta formulacija čini pomalo nespretnom, ona pokazuje da je prevoditelj bio na dobrom putu što se tiče adekvatne formulacije za svih devet egzilskih Božjih predstavljanja (Iz 41,4; 43,10.13; 43,25; 46,4; 48,12; 51,12; 52,6; Pnz 32,39). Njemu svojstven izraz »glavom« ponavlja se u šest revelacijskih izričaja (Iz 41,4; 43,10.13; 48,12; 51,12; 52,6) od njih devet. Šteta je što nije priredio istovjetan hrvatski prijevodni ekvivalent za svih devet isključivo egzilskih Božjih izričaja u izvorniku.

¹⁶ Usp. LXX: ἔτι ἀπ' ἀρχῆς; Vg: *et ab initio*.

Tu Božju izjavu iz parnice s bogovima, u kojoj se dva oblika Božje samoobjave (אני הוּא i אֲנִי-אֱלֹהִים) retoričko-ritmički i sadržajno međusobno upućuju jedan na drugi, naši su prevoditelji preveli ovako:

ZB	SB	FB
... a ja sam Bog od vječnosti – – ja jesam!	... samo sam ja Bog I ubuduće sam ja to.	ja sam Bog ... od vječnosti [glavom ja]

O načinu prijevoda dijela konteksta ovoga Božjeg אֲנִי הוּא dalo bi se raspravljati (ZB i FB: »od vječnosti«¹⁷; SB: »I ubuduće«¹⁸). Usto, u FB cijela ta izjava je u r. 12, pri čemu praktički taj redak u toj Bibliji počinje Božjim isticanjem svoje ekskluzivnosti, koja barem djelimice dotiče egzilski revelacijski izričaj, a prevoditelj ju je izrekao sintagmom »glavom ja«. Riječima »ja jesam« prevoditelj je u ZB točno preveo izričaj Božje samoobjave (אֲנִי הוּא). I. E. Šarić je svojim prijevodom (»... sam ja to«) istaknuo distinktivnu Božju nazočnost za raspon cijele povijesti, ne samo za prošlost i sadašnjost, nego »i ubuduće«, ali je ne malo »izgubio« od samostojnosti revelacijske forme izričaja Ja-jesam (אֲנִי הוּא).

1.3. Parnica s vlastitim grešnim narodom (Iz 43,25)

Veoma je dramatičan opis izajjinske Božje parnice s vlastitim narodom (43,22-28). Tekst ima tri dijela. U prvomu dijelu (rr. 22-24) Bog pokazuje na prošlost svojega naroda koja je puna propusta. Malo je biblijskih tekstova s toliko negacija. I u trećem dijelu (rr. 26-28), ali u drukčijem tonu, Bog navodi propuste svojega naroda, koji idu sve do njegovih početaka kao naroda, ali se istodobno i »ispričava« i tuguje zbog aktualne kobi svojega naroda. Izručio je »Jakova prokletstvu, i poruzi Izraela« (r. 28) zbog Izraelova odmetnuća.

Središnji dio, drugi dio toga sudskog procesa (r. 25), pokazuje aktualni Božji stav prema svojem narodu. On mu briše opacine, grijeha se njegovih više ne spominje. Na čemu se temelji takav Božji stav? »Bog po svojoj vlastitoj naravi«, kako obrazlaže Brevard S. Childs, »koja je imanentna njegovu imenu, jest Bog koji oprašta«¹⁹. Te Božje riječi ispisujem paralelno s provizornim prijevodom:

¹⁷ Usp. BJ: *de toute éternité*; NIV: *and from ancient days*.

¹⁸ Usp. EUE: *auch künftig*; NET: *From this day forward*.

¹⁹ Brevard S. CHILDS, *Isaiah*, Louisville, 2000., 341.

Iz 43,25

Ja, Ja-jesam,	a	אֲנִי אֲנִי הוּא
(onaj koji) briše tvoje opačine...	b	... מַחֵה פְּשָׁעַיִךְ

Prva osobna zamjenica (אֲנִי)²⁰ ima ulogu svraćanja pozornosti na govornika te ulogu svečanosti i majesteta pred važnu autorevelacijsku izjavu: אֲנִי הוּא. Te riječi Božje samoobjave²¹ tri hrvatske Biblije imaju na sljedeći način:

ZB	SB	FB
A ja, ja radi sebe opačine tvoje brišem i...	Ja sam, ja, koji uništavam tvoju krivnju zbog sebe i...	Ja, upravo ja, radi sebe samoga brišem tvoje prekršaje...

Zagrebačka Biblija je u velikoj mjeri previdjela revelacijsku egzilsku formu. Prevoditelj ju je, čini se, shvatio samo kao način pojačanog naglaska da je upravo Bog taj, i nitko drugi, koji čini milosno djelo brisanja opačina naroda. Sarajevska Biblija je svojim prijevodnim ekvivalentom »Ja sam« sačuvala egzilski revelacijski oblik i smislo i formom, iako bi to bilo očitije da je prevoditelj Božji אֲנִי הוּא preveo riječima »Ja jesam«²². Franjevačka Biblija, slično kao ZB, ali istaknutije i izričtije, riječima »upravo ja«, što bi trebao biti prijevodni ekvivalent hebrejskog oblika אֲנִי הוּא, ističe jedinstvenost Boga koji milosno djeluje, ali propušta istaknuti egzilsko Božje revelacijsko ime. Zanimljivo, FB je ovdje ispustila svoj karakteristični izraz »glavom« u isticanju Božje jedincatosti u Božjim egzilskim objavama (usp. Iz 41,4; 43,10.13).

²⁰ Sedam egzilskih Božjih revelacijskih predstavljanja ima kao prvi dio osobnu zamjenicu oblika אֲנִי (Iz 41,4; 43,10; 43,13; 46,4; 48,12; 52,6; Pnz 32,39), a dva, formalno istovjetne konstrukcije, imaju kao prvi dio oblik osobne zamjenice: אֲנִי (Iz 43,25; 51,12). Obje zamjenice, אֲנִי i אֲנִי, jesu istoznačne. Rabe se često u hebrejskoj Bibliji, s razlikom što je אֲנִי daleko više zastupljena od istoznačnog oblika אֲנִי. Usp. Luis ALONSO SCHÖKEL, *Diccionario bíblico hebreo-español*, Madrid, 2008., 78.

²¹ Izričaj Božje samoobjave (Iz 43,25), Septuagintinu verziju (ἐγὼ εἰμι ἐγὼ εἰμι), Charles H. Dood prevodi na sljedeći način: »I am 'I AM'«. Takav, »Ja sam Ja jesam«, prihvatljiv je način prijevoda budući da jedini »predikatni« nastavak koji bi se mogao dodati prvom dvodijelnom ἐγὼ εἰμι jest drugi dvodijelni ἐγὼ εἰμι, u apsolutnom (bespredikatnom) obliku, koji ima ulogu Božjega imena. Usp. Charles H. DODD *The Interpretation of the Fourth Gospel*, Cambridge, 1968., 94.

²² LXX u Iz 43,25 ima kao revelacijski oblik: ἐγὼ εἰμι ἐγὼ εἰμι (Ja sam Ja jesam). Prijevod Biblije ESV je sljedeći: »I, I am he who blots out your transgressions for my own sake...«

2. Bog, stvoritelj i osloboditelj, jest Ja-jesam

Nakon četiriju opisa u književnoj formi parnica u kojima naglašeno mjesto zauzima Božje predstavljanje riječima Ja-jesam (Iz 41,4; 43,10.13; 43,25), Izaija donosi još četiri teksta u kojima se Bog objavljuje na istovjetan način (Iz 46,4; 48,12; 51,12; 52,6). Uz Izaiju, jedino se još u Mojsijevoj pjesmi (Pnz 32,39) nalazi specifično egzilski revelacijski oblik.

2.1. Bog je zasvagda Ja-jesam (Iz 46,4)

Veoma je slikovita Božja pouka svojega naroda u Iz 46,1-4. Najprije, s ironijom na bogove, oslikava što se događa kada padne poganska nastamba (rr. 1-2). Njezini stanovnici prte tada svoje bogove »na životinje i stoku«, nose ih kao »teret što zamara«. Čak i sami bogovi »u ropstvo odlaze« (r. 2).

Izraelski Bog, naprotiv, sâm izbavlja i nosi svoj narod poput majke, i to od samoga rođenja toga naroda. Tako je bilo u prošlosti i sadašnjosti. A u budućnosti? On će ih neprestano »nositi, pomagati, izbavljati« (r. 4). U tome je razlika između njega i bogova. On to može jer je on jedan, jedini. On jedini, a ne nepostojeći bogovi, jest »Ja-jesam«. To Božje temeljno revelacijsko predstavljanje (r. 4) u tom tekstu ujedno je jezgrovit sažetak o Božjoj moći (eksplicitno) i nemoći bogova (implicitno):

Iz 46,4

Do (vaše) starosti	a	וְעַד־זְקִנָּה
<i>Ja-jesam!</i>	b	אֲנִי הוּא
Do (vaše) sijede kose ja ću nositi...	c	וְעַד־שִׁבְתָּ אֲנִי אֶסְבֵּל ...

Sva tri hrvatska biblijska prijevoda prenijela su u svoj tekst obećanje stalne Božje nazočnosti sa svojim narodom:

ZB	SB	FB
Do starosti vaše <i>ja ću ostat' isti,</i> do vaših sjedina podupirat ću vas.	Do vaše starosti <i>ja sam isti.</i> Nosit ću vas do sijeda vijeka.	Do starosti vaše <i>ostat ću isti,</i> kad i posijedite, vas ću nositi.

Nijedan od triju prevoditelja nije uspio prenijeti kao prijevodni ekvivalent revelacijsku formu isključivo Božje samoobjave *Ja-jesam* (אני יהוה).²³ Ukoliko bi se SB mogla »pravdati« oko barem neke revelacijske nijanse Božjeg samopredstavljanja, u ZB i FB Božji egzilski revelacijski izričaj je neprepoznatljiv jer se gramatički i sadržajno »utopio« u tvrdnji o Božjoj budućoj nazočnosti.

2.2. Bog je *Ja-jesam*, prvi i posljednji (Iz 48,12)

Tekst Iz 48,12-17 nije sudska parnica, ali ima dosta podudarnosti s tim tekstovima. Perikopa je zaokružena dvjema Gospodnjim izjavama. U završnoj (r. 17) Bog se predstavlja kao »Svetac Izraelov«, koji svoj narod uči dobru i vodi ga putem kojim treba ići. Perikopa, koja je veoma srodna s deuteriozajajinskim parnicama, počinje svečanim Božjim samopredstavljanjem:

Iz 48,12

Ja-jesam,	a	אני יהוה
ja sam prvi,	b	אני ראשון
ja sam i posljednji.	c	אף אני אחרון

Hrvatske suvremene Biblije ZB, SB i FB pretočile su te Božje svečane riječi na sljedeći način:

ZB	SB	FB
Ja jesam,	[...]	Glavom ja:
ja sam prvi,	Ja sam prvi	prvi sam
ja sam i posljednji.	i posljednji.	istodobno sam posljednji.

Kako se može zamijetiti, gornji je provizorni prijevod uzvišene egzilske Božje izjave istovjetan s prijevozom ZB.²⁴ SB nije uopće prevela Božji revelacijski אני יהוה (a),²⁵ a u određenoj mjeri, prijevodno je osiromašila i treći dio

²³ Prijevod ESV je, za razliku od hrvatskih prijevoda, pazio da Božji אני יהוה u Iz 46,4 dobije revelacijski prijevodni oblik »I am he«: »Even to your old age I am he, and to gray hairs I will carry you.« LXX je, u usporedbi s hebrejskim tekstom, dvostrukim izričajem Božje samoobjave (ἐγώ εἰμι), dodala na oštrini monoteističkog tona toga teksta:

ἕως γήρους..... ἐγώ εἰμι
καὶ ἕως ἂν καταγῆρασθῆτε ἐγώ εἰμι...

²⁴ Usp. ESV: »I am he; I am the first, and I am the last« (Iz 48,12).

²⁵ Kako prevoditelji, tako su i tumači u biblijskim komentarima imali poteškoća s tumačenjem i prevođenjem Božjega revelacijskog samopredstavljanja אני יהוה. John N. Oswalt nastoji protumačiti izričaj אני יהוה u Iz 46,4 u smislu Božje nepromjenljivosti: Bog »is not

Božje izjave (c). Naime, ne ponavljanjem »ja sam (i posljednji)« izgubila je na naglasku proklamacije. FB se vratila u ovoj perikopi svojem izričaju »glavom«, kojim je već u trima navratima dosad (Iz 41,4; 43,10; 43,13) naznačivala barem činjenicu da se u tekstu radi isključivo o Božjem govoru.

2.3. *Ja-jesam tješitelj je svojega naroda (Iz 51,12)*

Babilonski sužnjevi su se našli najednom pred stanjem koje ih je nadilazilo i izgledalo im je nevjerovatno. Mogu krenuti u slobodu, vratiti se u domovinu. Treba ih međutim pokrenuti iz njihove paraliziranosti. Izaijin tekst (51,9-13) za taj spasenjski kontekst ima tri sloja. Prvi (rr. 9-10), izravnim govornim stilom podsjeća na Egzodus, na Gospodnju »mišicu« (r. 9), koja je »od dubine morske put načinila da njime prolaze otkupljeni« (r. 10). U drugom tekstualnom sloju (r. 11) na anticipacijski način prorok već vidi babilonske sužnjeve koji su zahvaćeni klicanjem i radošću jer ih je sâm Bog oslobodio.

U trećem tekstualnom sloju (r. 12) Bog govori izravno. On, Stvoritelj, sada kao Osloboditelj, hrabri svoj narod (51,12). Početak toga teksta, koji je izričaj egzijske Božje samoobjave, s paralelnim provizornim prijevodom, izgleda ovako:

Iz 51,12

Ja, Ja-jesam,	a	אֲנִי אֲנִי הוּא
onaj koji vas tješi	b	מְנַחֵמְכֶם
Tko si ti da se bojiš...	c	מִי־אַתָּה וְתִירָא ...

Početni dio tih božanskih riječi, isključivo Božjeg predstavljanja, tješnja i ohrabrenja, hrvatske suvremene Biblije prevele su na sljedeći način:

	ZB	SB	FB
a	Ja, <i>ja sam</i>	Ja, ja sam	Glavom ja
b	tješitelj vaš.	koji vas tješim.	vaš sam tješitelj,
c	Tko si ti da se bojiš...	Tko si ti da se bojiš...	smiješ li se onda bojati...

subject to history; in every age he is unchanging I am he», John N. OSWALT, *The Book of Isaiah: Chapters 40–66*, Grand Rapids, 1998., 230. Klaus Baltzer smatra da se u izričaju אֲנִי הוּא radi o igri s imenom Yhwh, vjerojatno u njegovu skraćenu obliku יהו. Riječ je o objavi Imena bez njegova imenovanja tetragramom יהוה. Usp. Klaus BALTZER, *Deutero-Jesaja*, Gütersloh, 1999., 370.

Ekskluzivno Božji oblik samoobjave (אֲנִי הוּא)²⁶ ZB je prilično »utopila« u subjekt (*ja*) i imenski predikat (»*sam* tješitelj vaš«). SB je sačuvala nešto veću nijansu Božjega egzilskog predstavljanja (a) time što je nastavila svoj prijevod odnosnom rečenicom »koji vas tješim« (b). Međutim, taj je revelacijski trag toliko neznatan da ga čitatelj kao takvog jedva može zamijetiti.²⁷ Da je SB nakon »Ja, ja sam« (a) umetnula zarez, revelacijska oznaka bi bila puno očitija. FB je izričajem »glavom ja« (a) naznačila postojanje isključivo Božjega govora po kojem je taj prijevod dobio jednu od prepoznatljivih oznaka, ali nije dovoljno učinila na prijevodnom revelacijskom izričaju pod vidom smisla i forme.

2.4. Narod će spoznati da je njegov Bog Ja-jesam (Iz 52,6)

Ritmički tekst (Iz 52,3-6) u Izaijinoj »velikoj poemi«²⁸ napisan je za zajedničko naizmjenično recitiranje u dvostrukom koru. Jedan kor ponavlja zazive: »Jest, ovako govori Gospod« (rr. 3.4.) i »Riječ je Gospodnja« (r. 5: 2x), kojima molitelji trebaju biti svjesni da riječi koje odjekuju govori sâm Bog. U Božjem govoru je kratka povijest Izraelove sudbine. Božji narod je bio prodan, ali i otkupljen (r. 3). Nema govora o Izraelovoj povijesti bez spomena Egipta (r. 4). Usred te molitve Bog se pita o smislu svojega vlastitog bivstvovanja u tijeku takve kobi njegova naroda (r. 5) u kojemu porobljivači »likuju i hule njegovo ime« (r. 5). Potreban je korjenit preokret. Bog tu novost ističe riječima koje donosim u izvornom tekstu i u provizornom prijevodu:

Iz 52,6

Zato će narod moj spoznati moje ime.	a	לְכֵן יֵדַע עַמִּי שְׁמִי
Zato će (shvatiti) u onaj dan	b	לְכֵן בַּיּוֹם הַהוּא
da [Ja-jesam,	a'	כִּי אֲנִי הוּא
ja koji govorim: Evo me!	b'	הַמְדַבֵּר הַגִּנִּי

²⁶ Božje predstavljanje u ovom izaijinskom tekstu, slično kao u Iz 43,25, počinje dvjema osobnim zamjenicama (אֲנִי).

²⁷ LXX i u Iz 51,12 ima dosljedno (usp. Iz 43,25) kao revelacijski oblik: ἐγώ εἰμι ἐγώ εἰμι (Ja sam *Ja jesam*). Prva zamjenica (אֲנִי), kako je već spomenuto, ima ulogu svraćanja pozornosti na govornika. U vezi s tim Klaus Baltzer ističe dvije točke: 1) dvostruki אֲנִי označava svečanost; 2) monoteistički naglasak: »Da impliziert: Ich und kein anderer«, Klaus BALTZER, *Deutero-Jesaja*, 454. Također usp. ESV: »I, I am he who comforts you; who are you that you are afraid...«

²⁸ Luis ALÓNDO SCHÖKEL – José L. SICRE DIAZ, *I profeti*, Roma, 1984., 293.

Jan L. Koole, kojemu u nekoj mjeri zahvaljujem na strukturiranju te Božje deklaracije, upozorava da se u tom tekstu Božje riječi »moje ime« i אֲנִי הוּאָ među-sobno upućuju strukturom (u cjelini retka) i sadržajnim značenjem.²⁹ Ustvari, Božje ime, prema toj izjavi, jest Ja-jesam.³⁰

Taj tekst, kao završnicu spjeva o dvostrukom »obraćenju«: aktualnom Božjem i budućem narodnom (Iz 52,3-6), hrvatski su prevoditelji preveli na sljedeći način:

	ZB	SB	FB
a	Zato će narod moj poznati moje ime	Zato će narod moj spoznati moje ime.	No... narod će se moj upoznati s mojim Imenom,
b	i shvatit će u onaj dan	Zato će spoznati u onaj dan	[upravo onog dana]
b'	da <i>sam ja</i>	da <i>sam ja</i>	<i>glavom ja</i> to prorekoh.
a'	koji govorim: Evo me!	koji govori: Ovdje sam.	Sad, evo me!

Dva prijevodna izričaja (ZB i SB) te Božje najave velikog preokreta (Iz 52,6) toliko su srodna da bi netko mogao pomisliti da su ih njihovi prevoditelji zajedno prevodili, a pritom su ipak htjeli sačuvati neke osobitosti. Revelacijsku Božju formu אֲנִי הוּאָ gotovo su sasvim izgubila oba prijevoda na način što su je spojila s nastavkom הַמְדַבֵּר i time dobila u prijevodu povezane zavisne rečenice (»... da *sam ja* koji govori[m]...«) u kojima je u velikoj mjeri »utopljen« samostojni revelacijski oblik.

FB je sasvim izgubila u toj Božjoj izjavi (r. 6) paralelu između »moje ime« (a) i »Ja-jesam« (a'). Njezin tipični izričaj »glavom ja«, koji bi trebao biti dio prijevoda revelacijskog אֲנִי הוּאָ, u ovom tekstu gubi tu ulogu. »Glavom ja« sveden je na oznaku da baš izraelski Bog, a ne neki drugi (bog), najavljuje važno zbivanje.

2.5. Jedino je Bog Ja-jesam (Pnz 32,39), drugi bogovi ne postoje

U Mojsijevoj pjesmi (Pnz 32,1-43) pronalazimo rječničko bogatstvo i svijet ideja koji je veoma blizak Deuteroizaiji, ali i Jeremiji i Ezekielu. Ta velika poema tekstualni je suvremenik Deuteroizaiji.³¹ Stoga nije iznenađujuće da se u tom tekstu, u onom dijelu u kojem je naglašena Božja moć i nemoć dušmana (rr.

²⁹ Usp. Jan L. KOOLE, *Isaiah III*, Kampen, 2001., 226–228.

³⁰ Božji אֲנִי הוּאָ, Ja-jesam (Iz 52,6), prema Bultmannovu sustavu funkcionalnih oblika Božjih revelacijskih predstavljanja dvostrukim Ja-jesam, ima ulogu prepoznavanja (*Recognition-formel*). Jedino je Bog taj, i nitko drugi, koji može promijeniti nesretnu kob svojega naroda. Usp. Rudolf BULTMANN, *Das Evangelium des Johannes*, Göttingen, 191968., 167–168.

³¹ Usp. Georg BRAULIK, *Deuteronomium II: 16,18–34,12*, Würzburg, 1992., 227.

41.42.43) Božjega naroda, pojavljuje isključivo egzilski način Božje samoobjave (r. 39).³² Nastavak te Božje svečane izjave, slično kao na brojnim mjestima kod Deuteroizaije, izrazito je antipoliteistički. »Drugog Boga... nema« (r. 39)! Završni pak redak (r. 43) Mojsijeve pjesme jest monoteistička doksologija jedi-
nome Bogu. Zato univerzum (»nebesa« i »puci«) trebaju slaviti njega koji je jedini i sveopći gospodar.³³

Egzilska Božja samoobjava u Mojsijevoj pjesmi (Pnz 32,39), s provizor-
nim prijevodom na hrvatski, izgleda na sljedeći način:

Pnz 32,39

Vidite sada	a	רָאוּ עַתָּה
da ja, <i>Ja-jesam</i> ,	b	כִּי אֲנִי אֲנִי הוּא
i nema boga osim mene!	c	וְאֵין אֱלֹהִים עִמָּדִי

Hrvatski prijevodni ekvivalent te Božje izjave, s najbližim kontekstom,
izgleda uvjerljivo u sve tri hrvatske Biblije:

ZB	SB	FB
Vidite sada da ja, <i>ja jesam</i> , i da drugog Boga pored mene nema!	Ipak vidite da <i>sam ja</i> , i <i>samo ja</i> , i da nema boga osim mene!	Stog upamti: <i>Jedino sam ja Bog</i> , drugog boga uza me nema.

Pri završetku ovoga pregleda o hrvatskim prijevodnim ekvivalentima
Božjega egzilskog samoobjaviteljskog oblika,³⁴ koji se javlja devet puta u Bibliji,
osam puta u Deuteroizaiji (41,4; 43,10.13.25; 46,4; 48,12; 51,12; 52,6) i jedanput u

³² U vezi s deuteronomijskim izričajem אֲנִי הוּא (32,39) J. G. McConville naglašava dvije
točke: 1) אֲנִי הוּא predstavlja »*declaration of uniqueness*« (monoteizam), 2) taj je izričaj obli-
kom i ciljem srodan Božjim izričajima u Iz 41,4; 43,10.13; 48,12. Neobično je da se ovaj
egzeget odlučio za samo četiri od osam takvih referencija. Usp. James G. McCONVILLE,
Deuteronomy, Leicester, 2002., 459.

³³ Catrin H. WILLIAMS piše o uporabi egzilskoga Božjeg revelacijskog imena (אֲנִי הוּא)
prigodom svečanosti Pashe i Sjenica, prema tanaitskoj tradiciji. Mojsijeva pjesma (Pnz
32,1-43), u kojoj je svečani Božji izričaj אֲנִי הוּא (r. 39), zauzimala je važno mjesto za blag-
dan Sjenica. U Pashalnoj hagadi se uz ispovijest vjere (Pnz 26,5-8) čitao i tumačio tekst
Izl 12,12. Umjesto אֲנִי הוּא (Izl 12,12) izgovaran je egzilski oblik Božje samoobjave אֲנִי הוּא.
Usp. *I am He*, 198–213.

³⁴ Uz navedenih devet specifičnih izričaja Božje samoobjave (Iz 41,4; 43,10.13.25; 46,4;
48,12; 52,6; 51,12; Pnz 32,39), smatram važnim spomenuti da za dva Božja izričaja
iz hebrejske Biblije אֲנִי הוּא (*Ja sam Yhwh*: 45,18; 45,19) LXX ima jednom kao paralelu
ἐγώ εἰμι (45,18: *Ja jesam*), a drugi put ἐγώ εἰμι κύριος (45,18: *Ja sam Ja jesam*,
Gospodin...)

Ponovljenom zakonu (32,39), zadovoljno konstatiram da je Božja monoteistička proklamacija (Pnz 32,39) očita u svim trima prijevodima. Tome ipak treba dodati da je formulacija »Ja jesam« u ZB onakva kakvu bi bilo dobro vidjeti u svim trima Biblijama.³⁵ SB je svojim prijevodnim ekvivalentom istaknula i monoteističnost i antipoliteističnost Božje izjave. Smisao je Božjeg izričaja, dakle, pretočila u hrvatski jezik, ali je izgubila u nekoj mjeri na samoj formi izričaja. Kada se radi o specifičnim formulacijama, posebice o Božjim revelacijskim formulama, koje su teološki veoma značajne, smatram da se tada prevoditelj treba voditi oprezom kakav preporučuje Leland Ryken. Prevoditelj, naime, mora nastojati sačuvati »riječi izvornika« u mjeri koliko god to dopušta dobar »proces prevođenja«³⁶.

Slična opaska kao za SB, vrijedi i za prijevod Božjeg izričaja (Pnz 32,39) u FB. Taj je prijevod također dobro istaknuo monoteističnost i antipoliteističnost Božje egzilske samoobjave.³⁷ Parafraziranje i proširenje Božje izjave išlo je, međutim, na štetu vjernosti specifično egzilske revelacijske obliku.

3. Vrednovanje prijevodnih izričaja egzilskog oblika Božje samoobjave

U prosudbi »vjernosti« prijevoda nipošto se ne smije zaboraviti ranije spomenuta važna činjenica. Pred prevoditeljima je nedostižan ideal: postići u prijevodu smisao i revelacijski prikladan literarni oblik koji vjerno »zastupaju« izvorni tekst. Realno je, međutim, očekivanje da se prevoditelj svojim prijevodom što je moguće više približi izvornome tekstu.³⁸

Sljedeće valoriziranje hrvatskoga prijevodnog korespondenta za Božji egzilski אֲנִי יְהוָה u trima hrvatskim prijevodima (ZB, SB, FB) bit će ustvari trostruko. Početno vrednovanje bit će samo relacijsko: različita prevoditeljska rješenja moguće je svrstati i usporediti po relativnoj uspješnosti. Drugo vrednovanje bit će obavljeno prema detaljnijoj ljestvici kriterija. Treće vrednovanje, u sastavu zaključnog dijela, odnosit će se na mogućnost ili nemogućnost čitateljeva prepoznavanja istovjetnosti Božjeg (starozavjetnog) i Isusova (novozavjetnog) revelacijskog oblika čitanjem isključivo biblijskoga prijevoda.

³⁵ LXX u Pnz 32,39 ima kao revelacijski oblik apsolutni ἐγώ εἰμι (Ja-jesam). Usp. suvremeni prijevod ESV: »See now that I, even I, am he, and there is no god beside me...«

³⁶ Leland RYKEN, *The Word of God in English. Criteria for Excellence in Bible Translation*, Wheaton, 2002., 287–288.

³⁷ Duane L. Christensen smatra da u tom dijelu teksta Pnz, u kojem su suprotstavljeni nemoć bogova i »the efficacy of Yhwh«, tom kontrastu ide u prilog, također, isključivo Božji izričaj אֲנִי יְהוָה. Usp. Duane L. CHRISTENSEN, *Deuteronomy*, Nashville, 2002., 819.

³⁸ Usp. Emmanuel TOV, *Les traducteurs des Écritures grecques et leurs approches des Écritures*, 121–122.

3.1. Relacijsko vrednovanje

Jože Krašovec raspravlja o dilemi pred kojom se nalaze biblijski prevoditelji. Mogu se opredijeliti ili za literarni ili za idiomatski prijevod. Slovenski egzeget zastupa da »nijedan biblijski prijevod nije striktno 'literaran' ili 'idiomatski'«, nego je kombinacija obiju mogućnosti. Prevoditelji jednog i drugog usmjerenja moraju, međutim, imati istovjetan cilj, a taj je – vjeran prijevod.³⁹

U ovom prvom pokušaju vrednovanja prijevodnog ekvivalenta egzilskoga Božjeg imena (Iz 41,4; 43,10.13.25; 46,4; 48,12; 51,12; 52,6; Pnz 32,39) imam u vidu tu i druge smjernice eksperata za prevođenje. U kojoj je mjeri prevoditeljsko težište usredotočeno na smisao ili na formu izričaja? Koliko blizu su se naši prevoditelji u svojoj prevoditeljskoj hrabrosti primakli spomenutom nedostižnom idealu? Prevođenje kratke revelacijske forme, koja se javlja devet puta u hebrejskoj Bibliji, podrazumijeva više umješnosti od prevođenja »redovitoga« biblijskoga teksta. Naime, pod skut načela »vjernoga prijevoda« svakako ulazi pretakanje tih istovjetnih karakterističnih revelacijskih izričaja dosljedno istovjetnim prijevodnim ekvivalentom. Uz to prijevodni egzilski ekvivalent treba biti skladan dio konteksta i posjedovati, istodobno, određenu literarnu samostojnost.

Budući da sam stalno imao u vidu navedena prevoditeljska načela dok sam komentirao svaki pojedini egzilski izričaj u njegovu vlastitom kontekstu, ovdje ću sada pomoću tablice načiniti pregled svih egzilskih prijevodnih ekvivalenata u trima hrvatskim suvremenim Biblijama. Na krajnjem desnom stupcu tablice, pod naslovom »Poredak uspješnosti« bit će naznačena relativna razina uspješnosti triju prijevoda pri čemu, sukladno dosadašnjem istraživanju, treba doći do izražaja relativna adekvatnost prijevodnih ekvivalenata. U konkretnosti, prijevod s oznakom »a« smatra se adekvatnijim prijevodnim ekvivalentom egzilskoga revelacijskog oblika od prijevoda koji je dobio oznaku »b«, a pogotovo od prijevoda s oznakom »c«:

	MT	ZB	SB	FB	Poredak uspješnosti ⁴⁰
Iz 41,4	אֲנִי הוּא	<i>bit ću ovaj isti</i>	<i>još isti</i>	<i>glavom ja bit ću</i>	a (FB), b (ZB), c (SB)
Iz 43,10	אֲנִי הוּא	<i>[da] sam to ja</i>	<i>[da] sam ja</i>	<i>Ja sam to glavom</i>	a (FB), b (SB), c (ZB)

³⁹ Usp. Jože KRAŠOVEC, *Med izvornikom in prevodi / Between Original and Translations*, Ljubljana, 2001., 558.

⁴⁰ Napominjem da se ovo vrednovanje odnosi isključivo na prijevod egzilske Božje revelacijske forme. Cijela ova tablica predstavlja, ustvari, sažetak postupnoga kritičkog predstavljanja hrvatskih prijevoda egzilske forme isključivo Božje samoobjave. Ono što sam ranije detaljnije opisao, ovdje predstavljam tablicom. Prema tome, tablica se može ispravno čitati samo imajući u vidu cijeli dosadašnji tijek istraživanja.

Iz 43,13	אָנִי הוּא	<i>ja jesam</i>	<i>... sam ja to</i>	<i>glavom ja</i>	a (ZB), b (FB), c (SB)
Iz 43,25	אֲנִי הוּא	<i>A ja</i>	<i>Ja sam</i>	<i>upravo ja</i>	a (SB), b (FB), c (ZB)
Iz 46,4	אָנִי הוּא	<i>ja ću ostat' isti</i>	<i>ja sam isti</i>	<i>ostat ću isti</i>	a (SB), b (ZB), c (FB)
Iz 48,12	אָנִי הוּא	<i>Ja jesam</i>	[...]	<i>glavom ja</i>	a (ZB), b (FB), c (SB)
Iz 51,12	אֲנִי הוּא	<i>ja sam</i>	<i>ja sam</i>	<i>glavom ja</i>	a (FB), b (SB), c (ZB)
Iz 52,6	אָנִי הוּא	<i>[da] sam ja</i>	<i>[da] sam ja</i>	<i>glavom ja</i>	a (SB), b (ZB), c (FB)
Pnz 32,39	אָנִי הוּא	<i>ja jesam,</i>	<i>i samo ja</i>	<i>Jedino sam ja Bog</i>	a (ZB), b (SB), c (FB)

S pregledne tablice odmah je uočljiva raznolikost hrvatskoga prijevodnog ekvivalenta Božjega egzilskog revelacijskog oblika. Radi se zapravo o neujednačenosti prijevodnih revelacijskih izričaja koja se očituje ne samo između triju prijevoda. Nijedan zapravo od triju prijevoda nema istovjetan prijevodni ekvivalent za svih devet istovjetnih Božjih predstavljanja u izvornom tekstu.⁴¹

Prijevodna neujednačenosti revelacijskog izričaja, kako se može iščitati iz tablice, očituje se na različite načine u svakom od prijevoda. Jedino ZB ima kao prijevodni ekvivalent »Ja jesam« (Iz 43,13; 48,12; Pnz 32,39), ali od devet samo tri puta. SB, ne zanemarujući sasvim formu Božjega egzilskog imena, dala je, ipak, istaknutu pozornost stilskom smještaju toga egzilskog izričaja u cijelinu konteksta, a ta je činjenica išla na račun oblika ali i smisla prijevodnog ekvivalenta. Uz to SB jedanput nema uopće revelacijski izričaj (Iz 48,12). FB je svojim specifičnim izričajem »glavom« šest puta (Iz 41,4; 43,10.13; 48,12; 51,12; 52,6) istaknula više činjenicu da cijeli govorni kontekst pripada Bogu, nego sam egzilski revelacijski izričaj.

U ovoj, dakle, samo relacijskoj orijentaciji, prednost »a« dobivao je onaj prijevodni ekvivalent koji je, s obzirom na prijevodne principe, imao u nekoj mjeri, većoj ili sasvim neznatnoj, relativno adekvatnije prijevodno rješenje od drugih dvaju prijevoda. Ukoliko bi se slovima (a, b, c) dala brojčana vrijednost i obavilo malo računanja, konačni rezultat bi zasada bio istovjetan za sve tri Biblije.⁴²

⁴¹ Godine 2008. tiskana je *La Sacra Bibbia*, Conferenza Episcopale Italiana, Città del Vaticano, Editio Princeps. Na tom prijevodu rađeno je oko dvadeset godina i trebao je postati »talijanskom Vulgatom za 21. stoljeće«, Giuseppe BETORI, u: *L'Osservatore Romano*, 25. V. 2008., 4. Imao sam priliku tada pogledati kako je prevedeno devet Božjih egzilskih revelacijskih formula (אָנִי הוּא). Iznenađeno sam konstatirao da su samo tri jasne ili barem prepoznatljive (Pnz 32,39; Iz 43,10; 48,12), dvije su jedva prepoznatljive (Iz 41,4; 51,12), a četiri se teško ili uopće ne zamjećuju kao egzilski revelacijski oblici u tom obećavajućem prijevodu (Iz 43,13.25; 46,4; 52,6).

⁴² Slova u stupcu »poretka uspješnosti« odražavaju uspješnost prijevodnog ekvivalenta pod vidom smisla i forme te samostalnosti revelacijskog izričaja. Ako slova (a, b, c) dobiju brojčanu vrijednost (a = 3; b = 2; c = 1) te se zbroji broj »bodova« svakoga prijevoda, dobije se istovjetan zbroj za sva tri prijevoda (18). Podijeli li se taj rezultat brojem pojave egzilskoga revelacijskog izričaja (9), dobije se orijentacijska ocjena »2« za svaki od triju biblijskih prijevoda.

3.2. Detaljno vrednovanje

Kako u gornjem relacijskom, tako i sada u ovom, ustvari, kompletirajućem valoriziranju, važno je nastojanje oko objektivnosti. Najprije stoga donosim opis kriterija »ocjenjivanja« koji se odnose na sva tri već poznata aspekta (pitanje smisla, prijevodne forme i samostojnosti revelacijskog izričaja), a zatim ću, na tablici, predložiti precizni rezultat primjene tih kriterija na svaki od triju prijevoda. I ovdje napominjem da stalno imam u vidu sve što je do sada načinjeno u ovom radu bez ponovnoga detaljnog opisivanja tih postupnih koraka.

Ovo vrednovanje ima dvostruku valorizacijsku orijentaciju: brojčanu i opisnu. To nastoji predložiti sljedeća ljestvica »ocjenjivanja« i, odmah nakon nje, obrazloženje svake ocjene (5 do 0):

- 5 → točan prijevod
- 4 → točan prijevod, formulacija upitna
- 3 → trag u prijevodu
- 2 → neznatan trag u prijevodu
- 1 → neprepoznatljiv prijevod
- 0 → ne postoji prijevod

[5]	<i>Točan prijevod:</i> ⁴³ Božji izričaj אָנִי הוּא אֱלֹהִים (אֲנִי הוּא) preveden je doslovno riječima »Ja jesam« ili drugom prikladnom formulacijom. Uz to je samostojnost prijevodnog ekvivalenta očita s obzirom na njegov najuži kontekst (primjerice u Pnz 32,39: ZB).
[4]	<i>Točan prijevod, formulacija upitna:</i> Egzijski Božji izričaj je preveden točno. Očit je njegov smisao, no nije dovoljno uočljivo, već na prvi pogled iz samoga prijevodnog oblika izričaja, je li to revelacijska forma (primjerice u Pnz 32,39: SB)
[3]	<i>Trag u prijevodu:</i> Određen trag revelacijske forme i sadržaja mogu se prepoznati u prijevodu (primjerice u Iz 43,10: SB).
[2]	<i>Neznatan trag u prijevodu:</i> Trag revelacijskog izričaja postoji u prijevodu, ali je toliko neznatan da se jedva može prepoznati u prijevodnom obliku (primjerice u Iz 43,10: ZB).
[1]	<i>Neprepoznatljiv prijevod:</i> Prijevodni ekvivalent egzijskog izričaja u tolikoj je mjeri »utopljen« u uži kontekst, tako da se od njegova samostojnog revelacijskog izričaja ništa ne raspoznaje (primjerice u Iz 43,25: FB).
[0]	<i>Ne postoji prijevod:</i> Uopće ne postaje nikakav pokazatelj u prijevodu da se u izvorniku nalazi monoteistički i antipoliteistički egzijski samostojni revelacijski oblik (primjerice u Iz 48,12: SB).

⁴³ Gore sam objasnio što ovdje podrazumijevam pod »točnim prijevodom«. No, neupitno je, kako piše Donald A. Carson, da bez obzira kako prevoditelj prevede izvorni tekst, makar i veoma dobro, »something is lost«. Usp. Donald A. CARSON, *The Inclusive Language Debate. A Plea for Realism*, Grand Rapids, 1998., 60.

Nakon primjene navedenih valorizacijskih kriterija na prijevod svakoga pojedinog Božjeg revelacijskog izričaja u tri Biblije (ZB, SB i FB), rezultat (opisni i brojčani⁴⁴) izgleda ovako:

ZB		SB		FB		
neznatan trag	2	neznatan trag	2	neznatan trag	2	Iz 41,4
neznatan trag	2	trag u prijevodu	3	točan prijevod	5	Iz 43,10
točan prijevod	5	trag u prijevodu	3	neznatan trag	2	Iz 43,13
neprepoznatljiv prijevod	1	točan prijevod	5	trag u prijevodu	3	Iz 43,25
neprepoznatljiv prijevod	1	neznatan trag	2	neprepoznatljiv prijevod	1	Iz 46,4
točan prijevod	5	ne postoji prijevod	0	neznatan trag	2	Iz 48,12
neznatan trag	2	trag u prijevodu	3	neznatan trag	2	Iz 51,12
trag u prijevodu	3	trag u prijevodu	3	neznatan trag	2	Iz 52,6
točan prijevod	5	točan prijevod, formula upitna	4	točan prijevod, formula upitna	4	Pnz 32,39
ZB, zaključno:	2.3	SB, zaključno:	2.2	FB, zaključno:	2.0	

Kao što je očito iz tablice, rezultat ovog vrednovanja, koje je, uza sve nastojanje za objektivnošću, ipak samo orijentacijsko, izdvaja u nekoj mjeri ZB (2.3) ispred SB (2.2) i FB (2.0). Ovdje se neujednačenost prijevodnih ekvivalenata egzilskoga revelacijskog izričaja pokazuje karakteriziranjem od oznake »ne postoji prijevod« do oznake »točan prijevod« koje su uz to popraćene i brojčanim pokazateljima (od 0 = do 5). *Zagrebačka Biblija* je stekla izvjesnu prednost ispred druga dva prijevoda (SB, FB), prvenstveno točnim prijevodnim izričajem *Ja jesam* za tri od devet egzilskih revelacijskih izričaja (Iz 43,13; 48,12; Pnz 32,39), čime je na tim mjestima u tekstu prenijela i smisao i formu izvornog egzilskog izričaja u svoj prijevod. *Sarajevska Biblija* nema nijednoga

⁴⁴ Da bi se dobila definitivna ocjena prijevodne adekvatnosti egzilskih revelacijskih izričaja u trima hrvatskim Biblijama korišteno je zbrajanje, oduzimanje i dijeljenje. Zbrojeni su bodovi svakoga pojedinog egzilskog izričaja (npr. ZB=26 bodova). Zbog neujednačenosti egzilskoga prijevodnog ekvivalenta u svim trima prijevodima, od dobivenog zbroja svakom od triju prijevoda oduzeto je 5 (= maksimalan broj bodova koji može dobiti jedan prijevodni ekvivalent; npr. ZB: 26-5=21). Konačna suma je podijeljena brojem 9 (broj egzilskih revelacijskih izričaja; npr. ZB: 21:9=2.3).

prijevodnog slučaja s karakterizacijom »neprepoznatljiv prijevod«, ali je puno izgubila zbog činjenice što je jednom (Iz 48,12) sasvim »ispustila« egzilski revelacijski izričaj. *Franjevačka Biblija*, umjesto da dobije svojim tipičnim izrazom »glavom« (usp. Iz 41,4; 43,10.13; 48,12; 51,12; 52,6), njime je ponekad »utapala« revelacijski oblik u njegov kontekst u tolikoj mjeri da se od njega nazirao samo neznatan trag (usp. Iz 43,13; 48,12; 51,12; 52,6).

Pregledom rezultata prijevodne adekvatnosti egzilskoga revelacijskog oblika koji su prikazani na gornjoj tablici potvrđuje se jedan od aksiomskih stavova prema prijevodnim ekvivalentima egzilskoga revelacijskog oblika prvenstveno, ali i prema prijevodima drugih biblijskih tekstova, a taj je da ne postoji točka definitivnog zadovoljstva prijevodnim rješenjima. Takva kvaliteta pripada jedino izvornom tekstu. Leland Ryken se stoga ne zamara ističući da stalno treba raditi na novom i boljem prijevodu.⁴⁵

Umjesto zaključka

Malo tko se ne bi složio s tvrdnjom Donalda A. Carsona da ne postoji prijevod koji bi sasvim mogao nadomjestiti izvorni tekst.⁴⁶ Taj princip vrijedi pogotovo u slučaju ako se na suvremeni jezik prevodi neka specifična biblijska formulacija kao što je, bez imalo sumnje, egzilski oblik isključivo Božje samoobjave (Iz 41,4; 43,10.13.25; 46,4; 48,12; 51,12; 52,6; Pnz 32,39). U takvim slučajevima prevoditelj bi se trebao voditi oprezom kakav preporučuje Leland Ryken. Morao bi, naime, nastojati slijediti »riječi izvornika« u mjeri koliko god to dopušta dobar »proces prevođenja«⁴⁷.

Prevoditelji svih triju hrvatskih biblijskih prijevoda posvetili su znatnu prevoditeljsku pozornost egzilskome revelacijskom izričaju. Vjerojatno bi, međutim, dobili na kvaliteti svojih prijevoda da je svaki od njih nastojao stvoriti takvu hrvatsku formulaciju egzilskoga revelacijskog izričaja koja bi mogla stajati na svih devet biblijskih mjesta na kojima se pojavljuje isključivo Božji oblik samoobjave. Taj prijevodni ekvivalent morao bi zadovoljiti prijevodni

⁴⁵ Usp. Leland RYKEN, *The Word of God in English. Criteria for Excellence in Bible Translation*, 293.

⁴⁶ Ako prevoditelj prevede izvorni tekst čak i veoma dobro, i tada je, kao što je već spomenuto, »ponešto izgubljeno«, Donald A. CARSON, *The Inclusive Language Debate. A Plea for Realism*, 60.

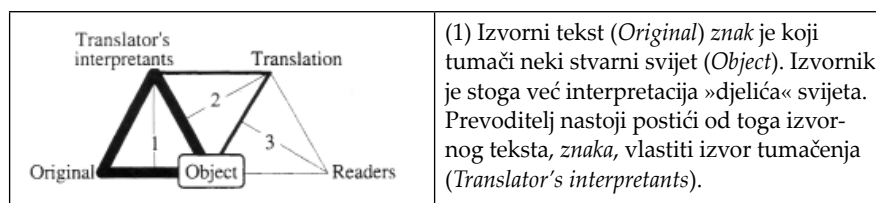
⁴⁷ »Translation of ideas or thoughts«, piše isti teoretičar prevođenja, »rather than the words is a logical fallacy and a linguistic fantasy«. Prije nego što znamo što Biblija »means«, moramo znati što ona »says«. Usp. Leland RYKEN, *The Word of God in English*, 287–288.

standard koji smislom, formom i literarnom samostojnošću može ponuditi kvalitetnu uslugu čitatelju koji čita Bibliju u prijevodu.⁴⁸

Osnovni se nedostatak u svim trima hrvatskim biblijskim prijevodima sastoji upravo u činjenici što ni jedan nema stalan i istovjetan prijevodni ekvivalent za egzilski oblik isključivo Božje samoobjave. Manjkavošću forme i literarne samostojnosti ti su prijevodni ekvivalenti gubili, također, i na snazi smisla.

Zagrebačka Biblija, što se tiče navedenih prijevodnih načela, bila je ipak na najboljem putu od triju prijevoda i to ponajviše zbog činjenice što je jedina prevela egzilski revelacijski oblik samostojnim hrvatskim izričajem »Ja jesam«, iako samo tri puta (Iz 43,13; 48,12; Pnz 32,39) od devet mogućih. *Sarajevska Biblija* u možda prenaplašenom nastojanju oko tečnosti jezika, manje je uspjela od *Zagrebačke Biblije*, ali posebice zbog jednog potpunog »previda«⁴⁹ egzilskoga revelacijskog oblika (Iz 48,12). *Franjevačka Biblija* svojim specifičnim izrazom »glavom« na šest od devet mjesta, istaknula je da je isključivo Bog govornik u deuteriozajajinskim perikopama u kojima se nalazi egzilski revelacijski oblik. Nije našla, međutim, takav prijevodni ekvivalent koji bi uključivao revelacij-

⁴⁸ Nedostižnost ideala prema kojemu bi prijevod sasvim zauzeo mjesto izvornika, tj. da prijevod pruži istovjetnu uslugu čitatelju kakvu mu nudi izvorni tekst, ilustrativno objašnjava Ubaldo Stecconi semiotičkom shemom o sudbinskom tekstualnom procesu od izvornika do prijevoda, od prevoditelja s izvornika do čitatelja prijevoda:

(2) Prijevod (*Translation*) s izvornika zapravo je semiotički proizvod prevoditeljevih zaključaka, tj. rezultat njegova razumijevanja izvornog teksta. (3) U rukama čitatelja (*Readers*) koji »vjeruju« da čitaju tekst o istom objektu (*Object*) koji predstavlja izvorni tekst sada prijevod postaje *znakom*. Od prevedenog teksta čitatelj zapravo stvara dalje svoj semiotički »proizvod«. On, međutim, jedva ima izravni »oslonac« na izvornom tekstu (v. grafičku shemu). Usp. Ubaldo STECCONI, Peirce's Semiotics for Translation, u: Paul A. SOUKUP – Robert HODGSON (ur.), *Fidelity and Translation. Communicating the Bible in New Media*, Franklin, 1999., 256–257.

⁴⁹ Od biblijskih prijevoda, domaćih i stranih, koje sam uspio konzultirati, jedino u prijevodu Đ. Daničića, istovjetno SB, nema nikakva traga Božje egzilske samoobjave. Božja izjava (Iz 48,12) prema njegovu prijevodu glasi: »... ја сам први, ја сам и пошљедњи«. Latinski tekst (Immanuel TREMELLIUS) s kojeg je Đ. Daničić prevodio tu izjavu glasi: »ego ipse sum primus, etiam sum ultimus« (usp. Vg: *ego ipse primus et ego novissimus*).

sko značenje, formulaciju⁵⁰ i literarnu samostojnost te koji bi mogao stajati za svih devet isključivo Božjih oblika samoobjave.

Dvama ranijim valoriziranjima prevoditeljske adekvatnosti hrvatskoga egzilskog revelacijskog ekvivalenta koja između triju hrvatskih suvremenih Biblija daju određenu prednost *Zagrebačkoj Bibliji* (2,3) ispred *Sarajevske Biblije* (2,2) i *Franjevačke Biblije* (2,0), dodajem u ovom zaključnom dijelu istraživanja jedan način »detektorskog testa« koji podrazumijeva čitanje cijele Biblije, Staroga zavjeta i Novoga zavjeta, i to u kontinuitetu. Za to ispitivanje potrebno je više imaginarnih čitatelja koji čitaju Bibliju po prvi put.

Ukoliko bi, naime, neki imaginarni čitatelj, koji se nije nikada ranije susreo s Biblijom, pročitao na grčkom prvo tekst Septuaginte⁵¹ te odmah nastavio s čitanjem grčkog teksta Novoga zavjeta, svakako bi zapazio da se određen broj novozavjetnih Isusovih specifičnih samopredstavljanja izričajem ἐγώ εἰμι (Mk 6,50; 13,6; 14,62; Mt 14,27; Lk 21,8; 22,70; Iv 8,24.28.58; 13,19; 18,5) podudara s istovjetnim starozavjetnim Božjim samopredstavljanjima u Iz i Pnz (Iz 41,4; 43,10.13.25; 46,4; 48,12; 51,12; 52,6; Pnz 32,39) u tom najvećem antičkom prijevodu.⁵²

Ako bi, pak, drugi imaginarni čitatelj istovjetnom metodom čitao jedan prijevod na suvremenom jeziku, primjerice *The Holy Bible. English Standard Version Containing the Old and New Testaments* (ESV),⁵³ on bi se također u tom prijevodu susreo s činjenicom da se Isus predstavlja karakterističnim svečanim izričajem, i to u više navrata, koji u Starom zavjetu, u istovjetnom specifičnom obliku, izgovara isključivo Bog i nitko drugi.⁵⁴

⁵⁰ Prevođenje je »konstantni kompromis između egzegeta i pisca«, piše Pierre Lassave. U kvalitetu dobre prevoditeljske usluge obvezno bi spadalo njegovo stalno nastojanje da se kao egzeget što više izgubi u pišćevoj sjeni. Usp. Pierre LASSAVE, *Bible, la traduction des alliances. Enquête sur un événement littéraire*, Paris, 2005., 204.

⁵¹ Nemamo hebrejski predložak (Vorlage) koji su imali pred sobom prevoditelji LXX. Indikativno je, međutim, s tekstualnog gledišta da u LXX stoji dvostruki ἐγώ εἰμι ἐγώ εἰμι kao paralela hebrejskom (MT) revelacijskom obliku koji počinje (praktički dvostrukom) osobnom zamjenicom אֲנִי הוּא (אֲנִי הוּא): Iz 43,25; 51,12), dok je revelacijskom obliku אֲנִי הוּא paralelan grčki ἐγώ εἰμι (usp. 41,4; 43,10; 46,4; Pnz 32,39).

⁵² Usp. Benjamin G. WRIGHT, *The Jewish Scripture in Greek*, 3.

⁵³ Konzultirano izdanje toga biblijskog prijevoda: *The Holy Bible. English Standard Version Containing the Old and New Testaments*, Wheaton, 2007.

⁵⁴ Tijekom ovog istraživanja povremeno sam navodio prijevodni oblik egzilskoga Božjeg samopredstavljanja iz biblijskog prijevoda ESV. Svi su, naime, egzilski revelacijski izričaji u ESV prevedeni oblikom »I am he«, s jednom iznimkom: »it is I« (Iz 52,6). Isusove samoobjave u Novom zavjetu, prema ESV glase također »I am he« (usp. Mk 13,6; Lk 21,8; Iv 8,24.28; 13,19; 18,5.6.8). Da sam na prijevode egzilskih revelacijskih izričaja u ESV primijenio iste kriterije vrednovanja koji su primijenjeni na trima hrvatskim Biblijama, ta bi Biblija bila valorizirana izvrsnom ocjenom: 4.6.

I konačno, trebalo bi potražiti trećega imaginarnog čitatelja, možda trojicu, koji bi bili spremni prvi put pročitati cijelu Bibliju na hrvatskom jeziku. Svaki bi dobio po jednu od triju hrvatskih Biblija (ZB, SB i FB). Ukoliko bi svaki od njih čitao »svoju« Bibliju, Stari i Novi zavjet u kontinuitetu, nije vjerojatno da bi ijedan od trojice stekao uvid koji bi bio paralelan onome kakav bi stekli čitatelji LXX i ESV. Čitatelji hrvatskih biblijskih prijevoda, naime, ne bi imali prilike zamijetiti, ili barem ne u dostatnoj mjeri, jednu od jakih terminologijskih, a time i teoloških (kristoloških) podudarnosti između Staroga zavjeta i Novoga zavjeta.⁵⁵ Ne bi im to uspjelo jer u suvremenim hrvatskim prijevodima ne postoji istovjetnost prijevodnog ekvivalenta između specifično egzilskih, isključivo Božjih, objaviteljskih samopredstavljanja u Starome zavjetu i isključivo Isusovih samopredstavljanja istovjetnim revelacijskim izričajem u Novome zavjetu.⁵⁶ Naravno, ova se konstatacija, kako je pokazalo ranije vrednovanje, ne odnosi u sasvim jednakoj mjeri na svaku od triju suvremenih hrvatskih Biblija.⁵⁷

⁵⁵ Jedna od poteškoća prevoditeljima egzilskoga revelacijskog izričaja i Isusovih samopredstavljanja istovjetnim revelacijskim oblikom proizlazi i iz činjenice što prevoditelji prevode starozavjetni tekst s hebrejskog jezika, a novozavjetni revelacijski izričaj ima svoj izvor u Septuaginti, na grčkom jeziku.

⁵⁶ Postupno i u više prilika razgovarao sam u ležernijem tonu, pojedinačno, s većim brojem teološki informiranijih osoba o Isusovu predstavljanju riječima *Ja-jesam* (usp. Iv 8,24.28.48...). Bez iznimke, svi su povezali te riječi sa Starim zavjetom i svi su prepoznali u njima Božje riječi. Međutim, također bez iznimke, svi su povezali Isusov *Ja-jesam* s Božjim predstavljanjem Mojsiju (Izl 3,14).

⁵⁷ *Zagrebačka je Biblija*, kako je već rečeno, što se tiče podudarnosti Božjih egzilskih i Isusovih samoobjava, u izvjesnoj prednosti ispred *Sarajevske Biblije* i *Franjevačke Biblije* budući da tri puta, od devet, ima »Ja jesam« kao Božji egzilski revelacijski oblik (Iz 43,13; 48,12; Pnz 32,39). Usp. istovjetno Isusovo predstavljanje izričajem »Ja jesam« u: Mk 6,50; 13,6; 14,62; Mt 14,27; Lk 21,8; 22,70; Iv 8,24.28.58; 13,19; 18,5.

Summary

**THE GOD'S EXILIC REVELATION FORM IN THE CONTEMPORARY
CROATIAN BIBLE TRANSLATIONS**

Pero VIDOVIĆ

Faculty of Philosophy of the Society of Jesus
Centre for Croatian Studies – University of Zagreb
Jordanovac 110, p.p. 169, HR – 10 001 Zagreb
esthet2@gmail.com

In the text of the Hebrew Bible (MT) God presents himself nine times with the expression I-am (אני הוּא: Isaiah 41:4; 43:10.13.25, 46:4, 48:12, 51:12, 52:6, Deut 32:39). It is a specifically exilic, exclusively God's form of self-revelation occurring in a monotheistic and anti-polytheistic context.

The article explores the translation equivalent for that revelation expression in the three contemporary Croatian Bible translations. Each one of nine exilic revelations was studied first in the context of its pericope, and then as a part of God's direct statement. In the evaluation of every translation equivalent for the exilic revelation form the author follows criteria including three elements: the equal meaning of the translation correspondent with its original Hebrew expression; the identical translation form for each of the nine God's identical self-presentations; a literary autonomy of the translation equivalent for the exilic revelation name which corresponds to its literary position in the original text.

Key Words: *God's exilic revelation form, I-am, monotheism, anti-polytheism, Croatian Bible translations, translation equivalent of the exilic revelation name.*